

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ТА ДІАГНОСТИЧНИЙ АНАЛІЗ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ

Розглянуті сучасні підходи до трактування таких понять як економічна діагностика та діагностичний аналіз. Автором виділено два основні підходи щодо вищевказаного трактування та запропоновано власне визначення вказаних понять.

Постановка проблеми. Проводячи аналогію між підприємством та будь-яким живим організмом, які відчувають необхідність в посиленні імунітету для своєчасного пристосування до зовнішніх умов, для можливості подальшого існування і розвитку в зовнішньому середовищі, слід згадати про необхідність знання внутрішнього потенціалу, можливостей, і звичайно проблем. Для своєчасної адаптації до зовнішніх умов та отримання конкурентних переваг як для організму, так і для підприємства слід мати діагноз, який дасть можливість визначитись з заходами покращення ситуації, в якій перебуває підприємство. Вказаний діагноз є результатом здійснення економічної діагностики. Це поняття все частіше зустрічається в сучасній економічній літературі. Перша зустріч з вказаним терміном найчастіше викликає подив – медичний термін в економіці? Другим моментом, який викликає здивування є невелика кількість наукових публікацій, які висвітлюють поняття економічної діагностики, або діагностичного аналізу. І в той же час аудиторські та консалтингові фірми пропонують клієнтам таку послугу як діагностичний аналіз підприємства. Тож виникає питання, що ж являє собою діагностика підприємства?

Слід вказати на проблему відсутності принципової позиції з приводу тлумачення терміну “економічна діагностика” та “діагностичний аналіз підприємства”. Трактування вказаних понять відноситься до

числа малодосліджених у вітчизняній науці та практиці та потребують вивчення як з точки зору науково-теоретичного, так і з точки зору практичного підходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття економічної діагностики досліджувалось в роботах українських, російських, білоруських дослідників: Бутинця Ф.Ф., Баканова М.І., Бахрамова Ю.М., Вартанова А.С., Вороніна М.І., Глухова В.В., Дмитрієвої О.Г., Короткова Е.М., Муравйова А.І., Єгорова П.В., Раппопорта В.Ш., Шеремета А.Д., та західних науковців Коласса Б., Бартоли М., Матиса Л., Тибо Ж-П., Жессюа К., Мартинета А., Маторі Б. та ін. Слід зазначити, що проблема трактування економічної діагностики та поняття, яке паралельно використовується, а саме – діагностичного аналізу, відзначається неоднозначним трактуванням як практиками, так і науковцями.

Метою нашого дослідження є уточнення підходів щодо визначення понять “економічна діагностика” та “діагностичний аналіз”. Для розкриття фундаментальних основ діагностики необхідно розглянути та сформулювати понятійний апарат шляхом паралельного розгляду вищевказаних понять в навчально-практичній, періодичній та науковій літературі з метою систематизації різних підходів до формування понятійного апарату, і формулювання чіткого, обґрунтованого визначення, яке відповідатиме сучасним соціально-економічним умовам функціонування України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернемось до етимології поняття “діагностика”. Термін “діагностика” походить від грецького “diagnoskikos” і означає розпізнавання, вивчення. Поняття діагностики є ключовим в медицині. Саме медична сфера застосування цього поняття зумовила трактування діагностики, як процесу розпізнавання хвороби та її визначення відповідно до прийнятої медичної термінології, тобто встановлення діагнозу [1]. Розвиток медичної науки вплинув на попереджувальний аспект діагностики, що вплинуло і на формування її нового трактування, відповідно до якого, діагностика – це встановлення та вивчення ознак, які характеризують стан організмів, систем для передбачення можливих відхилень в їхній роботі та діяльності” [2].

Сучасне застосування поняття “діагностика” розповсюджується на медичну, технічну, технологічну, політичну, соціальну та економічну сфери. Питання можливості та необхідності застосування терміну “діагностика” по відношенню до підприємства було досліджене в роботі К. Наварра “До питання про теорію діагностики підприємства”, де він вказує на ідентичність біологічного світу та соціально-економічних процесів та досліджує зв’язок між моделями “лікар – пацієнт” та “аналітик – підприємство”. А. Маріон продовжив дослідження діагностики підприємства намагаючись сформулювати її основні характеристики в роботі “Діагностика підприємства”[3]. Інший французький економіст – Б. Коласс тлумачить здійснення економічної діагностики, як розгляд в динаміці симптомів явищ, які можуть затримати досягнення поставлених цілей та вирішення завдань, наражаючи на небезпеку заплановану діяльність. З його точки зору діагностика дозволяє відпрацювати коригувальні рішення та переглянути цілі та прогнози.

Західні науковці та практики визнають бізнес-діагностику основою для прийняття рішення про характер змін, які є передумовою подальшого розвитку підприємства, зміцнення ринкових позицій та підвищення його конкурентоспроможності. На їх думку, бізнес-діагностика, як комплексне дослідження господарської діяльності підприємства, дозволяє визначити реальний стан справ, визначитися з найважливішими проблемами діяльності підприємства, які потребують якнайшвидшого вирішення. Американські дослідники тяжіють до фінансової діагностики, в свою чергу європейські науковці ратують за комплексний характер економічної діагностики, яка не обмежується тільки фінансовими показниками підприємства.

В сучасній економічній літературі з контролінгу, теорії економічного аналізу, та менеджменту існує кілька варіантів тлумачення поняття “економічна діагностика”. Так, А.С. Вартанов розглядає економічну діагностику з позицій системного підходу, що дозволяє не тільки всебічно оцінити стан об’єкта в умовах неповної інформації, але і виявити проблеми його функціонування, а також окреслити шляхи їх вирішення, враховуючи коливання параметрів системи. [4]

Е.М.Коротков та Г.П.Іванов розуміють під економічною діагностикою визначення стану об’єкта, предмета явища або процесу управління через реалізацію комплексу дослідницьких процедур, пошуку в них слабких ланок та “вузьких місць”[5,6].

В свою чергу Г.О Швиданенко та О.І.Олексюк вказують на те, що в економічному значенні термін “діагностика” вживається здебільшого як синонім дослідження, вивчення чинників впливу на підприємницьку діяльність [7]. Л.О Лігоненко розглядає економічну діагностику, як комплексне дослідження, різноманітне за своїми завданнями та місцем у системі управління [8]. Р.І. Шніппер трактує поняття

“економічна діагностика”, як “вивчення стану господарюючого суб’єкту, вплив факторів розвитку соціально-економічних процесів та виявлення відхилень від нормального розвитку. Автор вважає, що економічна діагностика орієнтована як на пізнання економічних протиріч, так і на розробку заходів по їх вирішенню. Причому, він вбачає комплексний характер економічної діагностики в тому, щоб досліджувати динаміку процесів у взаємозв’язку, досліджувати причинно-наслідкові зв’язки та залежності.

Крім того в сучасній економічній літературі можна зустріти термін “діагностика економічної системи”. Це поняття трактується в великому економічному словнику під редакцією А.Н. Азриліяна як сукупність досліджень по вивченню цілей функціонування підприємства, способів їх дослідження та виявлення недоліків [9].

О.І. Муравьев пропонує розуміти під економічною діагностикою спосіб встановлення характеру порушень нормального ходу господарського процесу на основі типових ознак притаманних тільки цьому порушенню [10]. Ми вважаємо що таке трактування стосується виявлення переважно “вузьких місць” у функціонуванні будь-якої економічної системи, а сучасні вимоги до економічної діагностики охоплюють також виявлення можливостей та загроз, що сприятиме комплексному відображенню реального стану об’єкту діагностики та зробить можливим комплексно визначити причинно-наслідкові зв’язки.

Здійснений аналіз тлумачення поняття “економічна діагностика” дає можливість виділити два основні підходи в трактуванні цього поняття:

1. Економічна діагностика – це спосіб визначення характеру порушень нормального ходу економічних процесів на основі типових ознак;

2. Економічна діагностика – це система наукових знань та сфера практичної

діяльності, метою яких є дослідження економічних процесів на підприємстві: а саме виявлення основних проблем та загроз з метою визначення оптимальних способів їх подолання та уникнення.

На нашу думку, перший підхід до визначення поняття “економічна діагностика” суттєво звужує сферу її застосування. Вважаємо, що при розгляді економічної діагностики як інструменту управління підприємством, більш доцільним є другий підхід – через розширення області дослідження і можливостей його практичного застосування.

На основі аналізу визначень поняття “економічна діагностика” в різних наукових джерелах нами сформульовано власне визначення цього поняття. На нашу думку, під поняттям “економічна діагностика” слід розуміти вид економічного аналізу, який взаємопов’язано досліджує внутрішнє та зовнішнє середовище функціонування підприємства для виявлення симптомів та визначення проблем підприємства, його можливостей та загроз з метою встановлення діагнозу підприємства на момент завершення діагностичного дослідження.

В економічній літературі можна зустріти поняття діагностичного аналізу, який трактується, як окремий вид економічного аналізу і тлумачиться, переважно, як спосіб встановлення характеру порушень нормального ходу економічних процесів на підставі типових ознак, характерних тільки для даного порушення (знання причини дає можливість швидко та точно встановити характер порушень, не виконуючи додаткових розрахунків) [11].

Трактування поняття “діагностичний аналіз” вражає своєю подібністю з визначенням економічної діагностики. Вважаємо за доцільне розглядати існуючі поняття “економічна діагностика”, “бізнес-діагностика” “діагностика економічної системи” та “діагностичний аналіз” як синоніми для формування єдиного підходу до трактування цих понять для вирішення

актуальних проблем теорії діагностики. Використання понять “економічна діагностика” і “діагностичний аналіз” як синонімів дозволить уникнути тавтології.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Продемонстрована увага до проблем економічної діагностики не призвела до єдності теоретичних підходів у визначенні змісту цього процесу. Сучасні дослідники вказують на спорідненість економічної діагностики та економічного аналізу. Цікавим є те, що існує декілька протилежних точок зору стосовно вказаної спорідненості, які потребують окремого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Велика Радянська Енциклопедія / Під ред. А.М. Прохорова. – М.: Вид-во “Рад. енциклопедія”, 1972. – С. 223.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – М.: “Энциклопедия”, 1994. – 790 с.
3. *A. Marion* “Le Diagnostic d’Entreprise”. – Paris: Ed. ECONOMICA, 1993. – P.42.
4. *Вартанов А.С.* Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология. М.: Финансы и статистика, 1991. – 81с.
5. Антикризисное управление: Учеб. / Под ред. Э.М.Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 432 с.
6. *Иванов Г.П., Беляев С.Г., Кошкин В.И., Борисова Г.Г.* Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению / Г.П. Иванов (ред). – М.: Закон и право, 1995. – 317с.
7. *Г.О Швиданенко, О.І. Олексюк.* Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства. – К.: КНЕУ, 2000. – 190с.
8. *Лігоненко Л.О.* Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. – К.: Київ. нацторг.-екон. Ун-т, 2001. – 580 с. – С. 97.
9. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – М.: Энциклопедия, 1994. – 790 с.
10. *Муравьев А.И.* Теория экономического анализа: Проблемы и решения. – М.: Финансы и статистика, 1998. –144с. – С. 71-72.
11. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”. За ред проф.Ф.Ф. Бутинця – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 680с. – С 36.

ЮРКІВСЬКА Людмила Йосипівна – старший викладач кафедри аналізу і статистики Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- реструктуризація підприємств;
- діагностичний аналіз підприємств.